

Душан Милијић

ПРВИХ ШЕСТ У ОГЛЕДАЛУ

седмог лирског круга¹
(Песник Момчило Настасијевић)

Одавно се за поезију Момчила Настасијевића (1894–1938) као синоним узима синтагма *седам лирских кругова*, према организацији стихова коју је песник за живота јасно и прецизно успоставио, премда није стигао да то и објави у целини. Иако Настасијевићев песнички опус није обимом велики, то се никако не може рећи за естетску страну тог дела – управо се „невеликост тога дела схвата као нужни услов за његову прворазредну вредност“ (Тешић 2008: 124), с обзиром на то да је песник за штампу припремао само оне стихове за које је био потпуно сигуран да досежу савршенство којем је одувек тежио. Пажљивим рођењем у српско средњовековље и фолклор, као и неуморним трагањем за „матерњом мелодијом“, желео је да модерну поезију изгради искључиво на традиционалним вредностима, па се зато с правом истиче да је Настасијевић био „традиционалнији од традиционалиста, а модернији од модерниста“.

Иако седам циклуса не представљају целокупно Настасијевићево песништво, тај се оквир углавном не прекорачује када се говори о песниковим највишим дOMETИМА, али се, са друге стране, ретко и сужава, јер немогуће је разумети једну песму или један циклус без освртања на стихове из других циклуса. На тај начин, песме распоређене у седам кругова представљају

¹ Семинарски рад из предмета Српска поезија XX века настао под менторством Јована Пејчића. Рад је незнатно прерађен за конкурс „Салон Настасијевића“ (Библиотека „Браћа Настасијевић“, Горњи Милановац) и том приликом освојио је трећу награду у категорији есеја.

један нераскидиви низ, док је последњи, седми круг, „својеврсно огледало претходних шест кругова“ (неких више, неких мање).

Прво што код седмог циклуса пада у очи јесте нескривено реплицирање првог циклуса, јер од седам песама из *Одјека* најмање три се могу повезати са кругом *Јутарње*. Већ сâм наслов песме „Јутро“ (*Одјецу*) враћа читаоца на први циклус, а притом уочавамо да такву ведрину, слављење младости, слављење живота, уопште једно дитирампско расположење, највише налазимо у песмама првог циклуса, док нас већ наредни циклус уводи у неке мрачније сфере. Чак се и поједине речи дословно понављају, а први стихови „Јутра“ готово да су идентични (у семантичком смислу) са првим стихом песме „Румена кап“ (*Јутарње*).

„Јутро“: *Љубицу,
смерни цвет,
покропи росом зора.* (стр. 117)²

„Румена кап“: *Румена кап љубици на пропланку.* (стр. 14)

Обе песме и у наредним стиховима имају заједничке мотиве, а то су природа и девојка, које као да се постепено стапају у једно. Идентичан мотив имамо и у песми „Зора“ (*Јутарње*), при чему такође уочавамо сличности са песмом „Јутро“.

„Зора“: *Из грла да ти голубица загуче,
запламти са усана ружа,
у недрима ти две трешње заруде ...*
(стр. 15)

„Јутро“: *И гле,
у плаветни дан,
вејала сном и вејала,
са таласавих груди
нељубљене девојке,
љубица смерна.* (стр. 118)

² Сви стихови наведени су према: Настасијевић 1991.

Тако је и мотив из наслова песме „Ђурђевци“ (Јутарње) одјекнуо у песми „Сећање“ (Одјецци), али док је прва испевана под нескривеним утицајем фолклорне традиције, што прети да умањи уметничку вредност саме песме, дотле је у другој лирски субјекат сав препуштен себи, неком свом сетном тиховању, својим сећањима, загледан у идиличну слику из младићких дана.

Последња песма последњег круга заправо је поетска прича о четири годишња доба, зато није чудно што носи наслов „Прича“. Пажљивијим упоређивањем са неким песмама првог циклуса, може се рећи да су у „Причи“ сажети они мотиви од којих су у првом лирском кругу испеване целе песме.

У песми „Грозд“ из првог циклуса песник је три пута употребио придев *златан* како би на прави начин дочарао веселу јесењу атмосферу, те је и очекивано што исти придев срећемо у „Причи“, и то баш у оним стиховима где лирски субјекат исказује свој доживљај јесени.

Изрази *злато*, *златна*, *позлатити* појављују се и у песми „Биљкама“ из лирског круга *Вечерње* и такође су у функцији дочаравања јесени. Трећи стих ове песме, који се састоји од свега две речи – *смрћу позлати* – нашао је одјека у „Причи“, тачније у стиху: *дах веју помрла биља*. За песника је јесен доба умирања, с тим што се та смрт манифестује позлаћивањем, чиме је један тако мрачан мотив испуњен извесном светлошћу, надом у повратак и у васкрсење. Кад би се ове две песме спојиле, имали бисмо невероватан контраст: природа замире, а човеку се и то чини лепим и идиличним.

„Биљкама“: *Мирисне моје,
топло ми умирате.* (стр. 124)

„Прича“: *А у нама певају миља;
радосни, руку под руку,
газимо по злату.* (стр. 121)

Тако је златна смрт из песме „Биљкама“ својим одјеком не само потиснула мотив смрти у други план, него се још више позлатила, јер од синтагме „смрћу позлати“ остала је само златна боја, да у њој уживају меланхоличне душе.

Док три поменуте песме из *Одјека* – „Сећање“, „Јутро“ и „Прича“ – носе у себи живот и радост из циклуса *Јутарње*, дотле се песме „Молитва“, „Туга“, „Погреб“ и „Из осаме“ више ослањају на преостале циклусе, јер носе нешто тежу и мрачнију атмосферу.

У песми „Туга“ изнова се појављује насловни мотив песме „Љиљани“ (*Вечерње*), чиме песник на трен изнова доживљава занос из једног ранијег циклуса. Зато ово не треба гледати као пуко допевавање, него као још један одјек високих домета остварених у претходним песмама.

У последњем кругу свој одјек нашла је и песма „Труба“, такође из циклуса *Вечерње*. Насловна реч ове песме први је мотив у песми „Погреб“ из *Одјека*, а погреб је опет заједничка тема обеју песама.

Први стих песме „Погреб“:

Зàпѐва му труба ... (стр. 114)

не може а да не подсети на трећи стих песме „Труба“:

Негде зàпѐва труба. (стр. 30)

Обе песме опевају погреб војника и обе доживљавају тај чин као апсурд и као нешто према чему морамо пасионирано да се односимо. Човек може само да погне главу над покојником, а једина права сврха погребца јесте та да неко једног дана пронађе место вечног починка свог вољеног. Ни то, међутим, неће подићи војника из мртвих, а неће помоћи ни молитве ни крстаче.

Примећујемо да весела јутра, преко златне смрти, полако уступају место једном мрачном амбијенту, па долазимо до циклуса *Бдења*, чија прва песма носи

назив „Молитва“, баш као и прва песма у *Одјецима*. Обе „Молитве“ представљају жељу за самосатирањем и самоуништењем, а то је и основна идеја *Бдења* као циклуса, да је живот „неподношљив испад изазван чином рођења“, нешто што представља „исклизнуће, скретање с неког магистралног и непознатог тока ствари“ (Тешић 2008: 134). Са те стране, прва песма у *Одјецима* могла би се посматрати као један сажет одјек целог круга *Бдења*, али се, истовремено, уочава и сличност са кругом *Глухоте*.

Стихови из *Глухота*, распоређени у десет целина нумерисаних редним бројевима, представљају једну борбу против немогућности поимања света, против неизречја, што је заправо покушај разарања муклине, са чиме се лирски субјекат носи и рве, певајући вероватно своје најмање прозирне, али најјаче стихове. То се осећа већ у првој песми, где имамо карактеристичан мотив камена и стене:

*О мируј,
претешко моје,
ками камена мене,
мукла стено. (стр. 53)*

Мотив стене се из истог разлога понавља и у песми „Молитва“ из *Одјека*:

*Блажен у теби да занемим.
И од нема мене
стена да прозбори гори,
гора цвећу. (стр. 112)*

Лирски субјекат се моли Богу „да нем проговори кроз елементе природе“ (Тешић 2008: 158), што би била коначна победа над том муклином која га толико тишти.

Није случајно што пети лирски круг носи наслов *Речи у камену* нити је случајно што у шестом кругу (*Магновења*) имамо песме насловљене као „Туга у камену“ и „Речи из осаме“, а није случајно ни то што

у последњем кругу имамо песму „Из осаме“ – већ се насловима указује на повезаност између циклуса и песама, а шести круг јавља се као спона између петог и седмог.

Песма „Туга у камену“ (*Магновења*) јасно ставља пред лирским субјектом проблем неизрецивости:

*Ни реч, ни стих, ни звук
тугу моју не каза... (стр. 93)*

Зато ће „реч своју нем“ завештати камену у песми „Речи из осаме“ (*Магновења*), да би у песми „Из осаме“ (*Одјец*) дошло до коначног стапања лирског субјекта са каменом:

*у камен заспати јавом,
ил' будно сном
потећи на веке. (стр. 119)*

Мотивом камена, истиче се једно од најважнијих обележја Настасијевићеве поезије, јер песник тежи да успостави „сажетост и елиптичност, као и чврсту организацију стиха – понекад до претврдости“ (Тешић 2008: 140). Борба за савршен израз најбоље се огледа у циклусима *Глухоте* и *Речи у камену*, где се песник највише приближио свом циљу. Међутим, пошто ови стихови спадају међу најтајанственије, они су као такви увек одбијали читаоца да их разуме и схвати на прави начин. Тако је високи квалитет обавезно умањивао јасност, и обрнуто.

Сматрамо да је Настасијевић добро учинио што је допевао својих пет лирских кругова и што је од последњег начинио огледало у коме ће одраз наћи они мање прозирни и можда сувише заплетени стихови из претходних циклуса. Тек када видимо њихов одраз у огледалу седмог лирског круга, још боље ћемо их разумети, а самим тим и протумачити их у правом кључу.

Песма „Прича“, последња у *Одјецима*, заиста нам казује једну причу која се непрестано понавља, баш

онако како би се и Настасијевићеви лирски кругови могли изнова и изнова читати, тумачити и разумевати, некад на један, некад на други начин, те да никада не буду до краја прочитани и дефинитивно растумачени. То и јесте прави смисао једне бесмртне поезије, да свако ново читање доноси нова открића.

Настасијевићеву поезију одлично осликава наслов једне песме из шестог лирског круга, јер амбијент „Радосног опела“ као да нас прати још од почетка, па нам је уз седам лирских кругова и смрт лепа кад је златом обојена, на погребу уживамо у свечаном звуку трубе, а мукла и хладна стена се распевала и процветала. Таква је Настасијевићева поезија, мрачна а светла, камена а савитљива, непрозирна а јасна, традиционална а модерна. „Мрењем све живљи, старошћу све дубље млад“, то је песник Момчило Настасијевић. У зрелим је годинама створио најбоље стихове. Оставио је песме које ће после његове смрти наћи правог одјека.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Настасијевић 1991: Момчило Настасијевић, *Поезија*, приредио Новица Петковић (Сабрана дела Момчила Настасијевића у редакцији Новице Петковића, књига прва), Дечје новине – Српска књижевна задруга, Горњи Милановац – Београд 1991.

Тешић 2008: Милосав Тешић, *Певање као сурова и врла мера ћутања*, поговор у књизи: Момчило Настасијевић, *Седам лирских кругова*, приредио Милосав Тешић, Чигоја штампа, Београд 2008, стр. 123–162.